SOFER
ב"ה
5774. Év, XVII. évf. 4. szám ✶ A Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

A GETTÓBA ZÁRÁS UTÁN

A Holokauszt történetét feldolgozó magyarországi történetírói munkák többnyire arra helyezik a hangsúlyt, főleg azt írják le, hogy a vidéki zsidóságot 1944 tavaszán gettókba zárták; részletezik a gettósítás körülményeit és azzal fejeződnek be, hogy onnan koncentrációs táborokba szállították, deportálták őket. Zsidó honfitársaink fizikai jelenléte valóban megszűnt az adott településeken, és döntő többségük élete is véget ért a megsemmisítő táborokban. Azonban a „zsidómentes" települések lakói a gettósítás utáni időszakban is, az élet minden területén találkoztak a zsidó lakosok „nyomaival", emlékével, szellemi és fizikai hagyatékával, mert a hazai zsidóság integráns része volt a magyar államnak és társadalomnak, „ezer" szállal kötődött a közigazgatás, a gazdaság, a kultúra minden ágához (mert magyar állampolgár volt), részt vett annak működtetésében, ameddig tehette. Jelen voltak a helyi társadalomban, a hivatali ügyek aktáiban, a települések életében, a szomszédok mindennapjaiban. Kiiktatásuk a társadalomból zavart okozott a mindennapi életben. Nehéz volt pótolni például az elhurcolt orvosokat, nehézségek jelentkeztek a közellátásban, a termelésben, hiány keletkezett bizonyos szakmákat művelő szakemberekben. Ami mindenki fantáziáját megmozgatta az államtól az egyénig, és óriási izgalmat és érdeklődést keltett, az a visszamaradt zsidó vagyon sorsa, megszerzése, elosztása volt; megindult a tülekedés érte.

Megyénk gettózás utáni életének egyik részletére mutat rá az 1600/1944. M. E. sz. rendelet kiadása, az általa kiváltott folyamat és annak hatása. A rendelet 1944. április 14-én jelent meg és április 16-án lépett hatályba (megyénkben ezen a napon indult a gettóba zárás). Sztójay Döme magyar királyi miniszterelnök írta alá, „a zsidók vagyonának bejelentéséről és zár alá vételéről" intézkedett. „Az ország területén lakó minden zsidó köteles a jelen rendelet hatálybalépésekor meglévő vagyonát az 1944. évi április hó 30. napjáig bejelenteni a lakóhelye szerinti illetékes pénzügyigazgatóságnál" – írja a rendelet. A bejelentéshez mellékelni kellett a nyersanyag- és árukészlet, az üzleti és üzemi berendezések leltárát. A rendelet lehetőséget adott mindezek zár alá vételére: a „kereskedelem- és közlekedésügyi, illetőleg iparügyi miniszter vagy az általa megbízott hatóság, hivatal vagy testület közgazdasági érdekből elrendelheti a zsidók kereskedelmi vagy ipari vállalata (üzlete, üzeme), nyersanyag- és árukészlete, valamint üzleti (üzemi) berendezése zár alá vételét. Amennyiben azonban az üzlet (üzem) folytatása közérdekből szükséges, folytatására a vállalat (üzlet, üzem) tulajdonosának költségére vállalati vezetőt rendelhet ki. Erről a Kunder Antal kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter által április 21-én kibocsátott 50.500. K. K. M. sz. rendelet intézkedett. (Rendeletek Tára, 1944. I. köt. 447-456. o; 603-604. o.)

Lefkovits Jakab vegyeskereskedése ma - a sóstói Múzeumfaluban…

Az intézkedésekről (az üzletek lezárásáról, vállalatvezető esetleges kirendeléséről), az illetékes területi kereskedelmi- és iparkamarákat is értesíteni kellett. Szabolcs vármegye ebben a tekintetben a debreceni székhelyű Területi Kereskedelmi- és Iparkamara fennhatósága alá tartozott. Varga Lajos, a kamara segédtitkára, végigjárta megyénket, és az általa tapasztaltakról május 23-án hivatalos jelentést készí-

tett. Ebben a következőket írta: „a Szabolcs vármegyei községekből egyáltalán nem érkeznek be kamaránkhoz azok a bejelentések, amelyeket a bezárt zsidó üzletekről a községeknek (a községek zsidó lakosainak) az említett rendelet értelmében meg kellene tenniük”. Erről, az alispán titkárával, a vármegyei aljegyzővel tárgyalt, aki egyben az iparügyi előadó is volt. Kérte, hogy „a vármegye községeit körlevélben utasítsa” a lezárt üzletek névjegyzékének elkészítésére és ezen listák beküldésére. (MNL. HBML. I. 601/1944. 20949/1944. i. sz.) Az alispáni hivatal eleget tett a kérésnek és ezután beérkeztek a kért dokumentumok, amelyekből fontos dolgokat ismerhetünk meg. A községek elöljárósága elkészítette a hivatalos jelentéseket, amelyekben megindokolták a késedelem okát. Nyírbéltek község közölte (05. 15.), hogy a zsidó lakosok azért nem küldték el a jelentésüket, mert a rendelet megjelenése időpontjában „felsőbb rendeletre internáló táborba lettek szállítva, és az üzleteik hatóságilag lettek lezárva és lepecsételve.” Így, a község vezetése lezárta: Wieder Béla, Wieder Zoltán, Gottlieb Mózes fűszer- és vegyeskereskedését, Frieder Mór, Klein Antal és Malek Jakabné szatócsüzletét. Az iratot a község vezető jegyzője hitelesítette. (MNL. HBML. I. 601/a/1944. 20242/1944. i. sz.)

Balsa község május 16-án, azt jelentette, hogy „a zsidó házakat f. évi ápr. 16-án a csendőrség zárta és pecsételte le. A zsidók az elöljáróságnak bejelenteni a lakásnak lezárását már nem tudták, a leltározás még nem kezdődött meg.” Ezzel a községek vezetése hivatalosan megerősítette és hitelesítette a Szabolcs megyei gettózás megindulásának általánosan ismert, április 16-i dátumát. (Természetesen nemcsak ennek a két falunak a vezetése írt hasonló tartalmú jelentést, hanem számos megyebeli község elöljárósága.) Május 20-án a kamarai főtitkár levelet írt a község (Balsa) vezetésének, amelyben kérte, a közöljék a lezárt üzletek számát, milyen árucikkeket árusítottak, és kik az üzlettulajdonosok. Ekkor már tisztában volt a megyebeli zsidóság helyzetével, így hozzátette, hogy „Ezt a bejelentést természetesen a zsidók nem tehették meg Szabolcs vármegyében, mert a rendelet megjelenése előtt már összegyűjtötték őket, így kérjük hivatalból megállapítani a bezárt zsidó üzletek számát.” (MNL. HBML. I. 601/a/1944. 20249/1944. i. sz.) Ugyanakkor pontosan ezekből a községi jelentésekből megismerjük azt is, hogy voltak eltérő gettósítási időpontok a megyében. Baktalórántháza nagyközség elöljárósága azt jelentette május 20-án, hogy „jegyzőségem területén még 1944. április hó 15-én lezárták üzleteiket, és ennek megtörténtét az elöljáróságnak tudomására hozták.” Nyírgyulaj község vezetése május 16.-án jelentette a következőket: „Klein Salamon, Goldstein Dávid, Jakabovits Nándor zsidó üzlete fel lett leltározva, miután a zsidók április 13-án már össze lettek szedve”, ennek következtében a leltározást a község végezte el hivatalból. (MNL. HBML. I. 601/a/1944. 21375/1944. i. sz; 20241/1944. i. sz.)

A hivatalos kimutatás szerint Szabolcs vármegyében a lezárt zsidó üzletek száma 1387 volt. A legtöbb üzletet Nyíregyházán zárták le, 179-et. (A járásokat áttekintve minden járásból a legtöbb lezárt üzlettel rendelkező települést vettük figyelembe.) Azt láthatjuk, hogy Büdszentmihályon (a

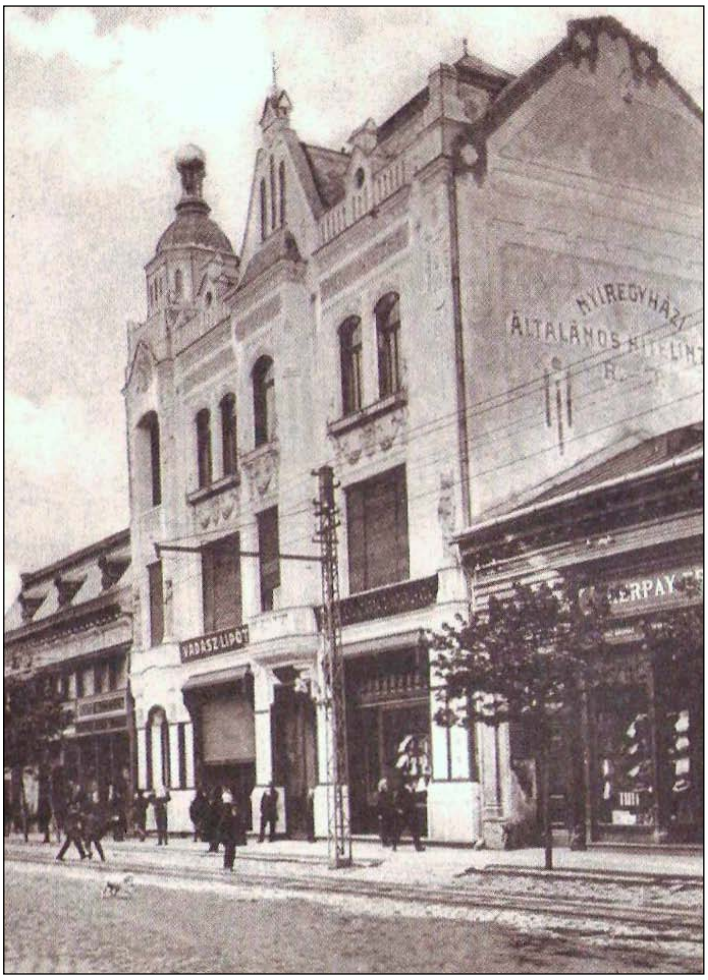

Az Általános Hitelbank (Geiger Bank) épülete egykor…

…és ma

jelenlegi Tiszavasvári, Dadai Alsó Járás) 60-at; Ibrányban (Dadai Felső Járás) 25-öt, Kisvárdán (Kisvárdai Járás) 172-t zártak le. Nyíracsádon (Ligetaljai Járás) 11, Újfehértón (Nagykállói Járás) 77, Nyírmadán (Nyírbaktai Járás) 20, Nyírbátorban (Nyírbátori Járás) 111, Demecserben (Nyírbogdányi Járás) 24, Mándokon (Tiszai járás) 33 üzlet került zár alá. (MNL. HBML. I. 601/1944. 23793/1944. i. sz.)

Az üzletlezárások zavarokat okoztak a mindennapi élet menetében. Ugyancsak Varga Lajos kamarai segédtitkár hivatalos jelentéséből (05. 23.) ismerjük a megyebeli állapotokat. Nyíradonyban a járási főszolgabíró elmondta neki, hogy „a járás területére bádogosiparos kell, magyar szabó több kellene, szükség volna egy sütőiparosra és egy lakatosra. Kereskedelemben fennakadás nem lesz, a járásba új kereskedő nem kell." A nyírbátori járási főszolgabíró előadta, hogy „két textilkereskedőre még szükség volna". Az egyik kereskedésre javasolná „Brezár Jánosné személyét, aki a szakmát nem tanulta ugyan, de rendkívül agilis kereskedő." Nagykállóban a járási irodatiszt tájékoztatása szerint (a főszolgabíró nem volt a székhelyén) „keresztény fakereskedő a járás területén nincsen, szükség volna Balkány községben sütőiparosra. Nagykálló községben egy szövőüzem van, amelynek fenntartása és továbbvitele szükséges lenne". Erre megoldásként Varga Lajos vállalatvezető kirendelését javasolta. Nyíregyháza főjegyzője, mint iparügyi előadó közölte, hogy a városban is „A hatósági közegek közbenjöttével kell a leltározást elvégeztetni", mert „a zsidó kereskedőket a rendeletek megjelenése előtt gettóba tömörítették, és azóta Nyíregyházáról már különböző helyekre el is vitték a gettóba tömörített zsidókat." A kisvárdai járás főszolgabírója előadta, hogy „A Diner féle 1.000 holdas birtok kezelésére vállalatvezetőt rendelt ki", mert „a szántással és a vetéssel így is elkéstek, ezért a szomszédos uradalom gazdatisztjét rendelte ki a gazdaság vezetésre és utasította, hogy traktorokkal azonnal kezdje meg a szántást és amint lehet, haladéktalanul vettessen, hogy a mai háborús viszonyok között a föld parlagon ne maradjon és őszre a termés biztosítható legyen". Azért is szükség volt a vállalatvezető kijelölésére, mert tudomást szerzett arról, hogy

Bal oldalt Blumberg József üzlete

„a gazdasági cselédek a birtokot már maguk között felosztani kívánták." Elmondta még azt is, hogy „a zsidók gettóba szállítása után a lakóházakat lepecsételtette. Ennek ellenére igen sok házban a pecsétet ismeretlen tettesek feltörték, berendezési tárgyakat és ruhaneműeket loptak, és a lecsökkentett csendőri létszámmal a vagyonbiztonság nem tartható fenn." Egyébként a járás területén „szükség volna egy órásra, egy rézművesre, bádogos egy van keresztény, még kellene két bádogos. Rézművesre azért volna szükség, mert mezőgazdasági szeszgyárak, gyümölcsszeszfőzdék, valamint olajpárolók gépi berendezéseit zsidó rézműves javította és tartotta karban." Továbbá elmondta azt is, hogy „a frontról is a tábori lapok tömegét kapja, mert az a hír van elterjedve a fronton, hogy minden zsidó vagyon és üzlet, iparüzem a fronton lévő katonák között lesz szétosztva." A zsidók tulajdonában lévő teheneket és malacokat „17 hadiözvegy között árvereztette el", mert „a takarmányhiány miatt az állatok eldöglöttek volna." Elpanaszolta azt is, hogy az Új Magyarság és a Függetlenség című lapok egyik számában egy olyan cikk jelent meg, hogy „a szatmári főispán a zsidó lakásokban maradt fehérneműeket, ruhaneműeket a szegénysorsú lakosság között szétosztotta". Ezen felbuzdulva „Tömegesen fordulnak hozzá a legszegényebb néprétegek lakói, hogy gyűjtse össze a zsidó lakásokban maradt fehérneműeket, ágyneműeket, és ossza szét közöttük, amint azt Szatmárban már megtették. Olyan hangok is hallatszanak, hogy azért nem akarja a főszolgabíró kiosztani a fehérneműeket és ruhaneműeket, mert magának kívánja megtartani. Támadják a községek jegyzőit is emiatt. Ismételten hangsúlyozta, hogy tömegesen nyitják fel a zsidó lakásokat és lopják el a ruhaneműeket és fehérneműeket. Az volna a kívánsága, hogy a kormányzat hasonló sajtóközlemények megjelenését tiltsa el, mert ilyenekkel a közbiztonságot zavarják meg". (MNL. HBML. I. 601/1944. 20949/1944. i. sz.)

Teljesen nyilvánvalóan érzékelhető, hogy a zsidó lakosság gettóba zárása zavart okozott a gazdaság, a kereskedelem, a termelés, a közellátás területén, és óriási problémát okozott, szinte kaotikus helyzetet teremtett a zsidó vagyon megszerzésének, elosztásának, újra osztásának megszervezése, gyakorlati végrehajtása, vagyis a gettósításuk ellenére a zsidó lakosok nagyon is jelen voltak megyénk életében.

Dr. Riczu Zoltán Ph.d
történész

VANNAK MÉG TANÚK XXIII.

A következő interjúalanyom Nyíregyháza város köztiszteletben álló, sokak által szeretett polgára. 1973-tól '90-ig volt a Kelet-Magyarország főszerkesztője. Ez idő alatt a lap példányszáma 43 ezerről 100 ezerre nőtt. Több könyv és kiadvány szerzője.

2004. február 3-án a Futár című lap közölte „Emlékeim tablóján" című írását, melyben a gyermekkorában megismert, és többségükben elpusztított zsidó szomszédoknak állít emléket.
2008. június 12-én „Holokamu?!" címmel megjelent írásában hangot adott mélységes felháborodásának az egyre szaporodó holokausztagadó megnyilvánulásokkal kapcsolatban.

Ahogy írásában megfogalmazta: „Ha csak kamu volt Auschwitz, akkor hová lettek vajon a szomszédaink? Kérdezem én szomorúan, aki ismertem őket. Akinek – a jelen ifjúságától eltérően – nem csak kérdései, de személyes élményei is vannak arról a korról. Aki megtanulta, hogy a félrevezetés mennyire hatékony méreg."

Következzék az ő története, melyben megjelenik előttünk az 1945. előtti régi Nyíregyháza is, benne a város lakosságának szerves részét képező zsidó emberekkel.

Kopka János

1933. január 31-én születtem Nyíregyházán. Édesanyám családja Nyírszőlősön lakott, anyai nagyapám az I. világháború kitörésekor kiment Amerikába. Anyai

Kopka Jancsi 1944

nagyanyám három gyerekkel ottmaradt egyedül, anyám volt a gyerekek közül a legfiatalabb. Szegények voltak. A 2–3 hold futóhomok földjükből éltek igen keservesen. Nagyanyám a megélhetésük biztosítása érdekében két lányát beadta Nyíregyházára kiscselédnek. Anyám 12 éves volt, éppen elvégezte a 6 elemit. Schwartz Jakab zsidó emberhez került, aki hentes és mészáros volt, 10 évig szolgált náluk. Schwartzék saját gyerekükként bántak anyámmal, aki soha többé nem ment haza Nyírszőlősbe. Az édesanyja minden hónapban elment a béréért Schwartzékhoz, ennyi volt a lányával a kapcsolata.

Kopka János édesapja

Apám fuvaros volt, a Bujtos utcán állt a fogatával a mai Buszacsa (Sportcsarnok) hátsó bejáratánál fuvarra várva. Anyám, mint kiscseléd ott járt el nap, mint nap piacra, boltba ide-oda. Így figyelhettek fel egymásra, aminek következtében megszülettem.

Apám, bár szűkös anyagi helyzete korlátozta, végül 1933. karácsony másnapján, december 26-án vette el anyámat feleségül.

Anyám születésem után is besegített Schwartzéknál, engem is vitt magával. Nagyon jó volt náluk a koszt, de a kis Andriska unokájuk rossz evő volt. Amikor meglátta, hogy én hogy falom azokat a finom ételeket – mint kakaó és kuglóf –, ő is elkezdett enni. Erre Schwartz néni: Ilonka, hozza magával mindig a fiúcskát, mert Andriskának az én példámat látva megjött az étvágya.

Lazarovitsnak hívták a kis unokát, az édesanyjának kalapszalonja volt a Luther házban a két épület között. Egyik nap Andriska meghívott hozzájuk. Ott laktak a Luther házban, nagyon szép lakásuk volt, ilyet azelőtt én soha nem láttam. Szép, tágas szobák, gyönyörű bútorok, víz bent a házban, szinte nem hittem a szememnek.

Andriska kinyitotta az egyik szekrényt, ott volt az édesapja gyönyörű első világháborús egyenruhája, kirakva kitüntetésekkel. Büszkén mutatta a kisfiú, én meg ámuldozva néztem.

Nagyapám taligás volt, kétkerekű féderes taligával állt a Korona szálló előtt, várta a kuncsaftokat. A harmincas években ilyen volt a nyíregyházi taxi, a tirpákok fiderkának hívták. Éjszaka az urak jöttek ki a Koronából, vagy más szórakozóhelyről, illetve az egyletekből, és ezzel a fiderkával közlekedtek.

Egyik alkalommal a Kereskedők és Gazdák Körének esti üléséről kijött Brüll Simon, aki gazdag festék- és vegyiáru nagykereskedő zsidó ember volt. Az volt

akkoriban a szokás, hogy az ilyen kétkerekű taligára, ha felült egy úriember, akkor a kocsis szépen leült a lábához, mert az úr és a paraszt nem ülhettek egymás mellett. Nem így volt ez Brüll Simonnal, mert ő felült a bakra, és a nagyapámmal egymás mellett ülve szépen elbeszélgettek a hazafelé vezető úton. Kérdezte Brüll Simon nagyapámat, hogyan élnek, van-e családja, hány gyerek van, stb. Mondta nagyapám, hogy három gyereke van. A legkisebb most végezte a hat elemit, még nem tudja, mi lesz vele, tanulni kellene, mert ügyes gyerek. Brüll úr másnapra bekérette apám testvérét, az én nagybátyámat, aki rögtön kapott egy kifutói feladatot: vegyen egy csokor virágot, menjen el a feleségéhez és közölje vele, hogy csak később megy haza. Mire Brüll úr körbenézett, nagybátyám már vissza is ért, teljesítve a feladatot. Megtetszett neki az ügyes kisfiú, két évig maradt nála kifutó, nagyon jó borravalókat kapott. Majd felvette tanulónak, kitanulta a szakmát, és addig, amíg a zsidótörvények meg nem tiltották, ott dolgozott, mint kereskedősegéd.

Hegyi néni háza ma

A mai Dózsa György utcán, ami régen Vay Ádám utca volt – az Uránia, majd később Béke mozi mellett – működött a Glück bútorkereskedés. Apám a stráfkocsijával onnan szállította a bútort szerte a megyébe, sőt, Miskolcra, Sátoraljaújhelyre is. Egyik alkalommal azonban nagy baj történt, mert a jeges, csúszós úton a ló elesett, eltört a lába, ezért le kellett vágni.

Apám a vágóhídon kapott pénzből nem tudott másik lovat venni. Bement Glück úrhoz, elmondta, mi történt. Kérdezte Glück úr, mennyibe kerül egy ló. Mondja apám, hogy még kellene 500 pengő.

Glück úr benyúlt a kasszába és odaadta az 500 pengőt, ami nagyon nagy pénz volt akkor, mint ahogy a korabeli kuplét énekelték: „Havi 200 pengő fixszel az ember könnyen viccel”.

Megköszönte Glück úrnak apám, de hogy fogja ő azt visszaadni? Majd szépen lefuvarozza részletekben, de úgy, hogy a családnak is maradjon pénz az élet fenntartására. Volt Nyíregyházán egy másik, szintén zsidó bútorkereskedő, Lefkovics úr. Annak is fuvarozott apám, mert Glück úr beajánlotta azzal, hogy megbízható ember.

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy a családom életének szerves részét képezték zsidó emberek. Hiszen apám, anyám, a nagybátyám is zsidóknál dolgozott, akikről én mindig csak jót hallottam.

És ott volt Hegyi néni.

Mi a nagyszüleimmel együtt a Hunyadi utcán laktunk. A Hunyadi utca és a Belső körút sarkán volt Hegyi néni háza. Egy pici kis mézeskalács házikó, benne egy kis szatócsbolttal.

Hegyi néni egy aranyos nagymama volt. Ha bementem a boltba, mindig kikérdezett az iskoláról, megkérdezte, hogy van anyám, apám, nagyapám. Iskolai sikereimhez gratulált, és mindig adott egy szem selyemcukrot. Hogy örültem én annak a kis ajándéknak!

Hegyi néni boltjában kaptam rá az újságolvasásra. Ott voltak ugyanis a Magyar Futárnak, a nyilaskeresztes újságnak az el nem adott példányai, amit Hegyi néni csomagolásra használt. Képes újság volt, a címlapon mindig valami szenzációval. Az egyik nap ez állt rajta: „Szingapúr lángokban áll”. Nagyon izgatott ez a dolog, másnap az iskolában meg is kérdeztem a tanító nénitől, hogy mi az a Szingapúr, és miért áll lángokban. Ő elmagyarázta szépen részletesen.

Itt olvastam először egy folytatásos regényrészletet is „Tarnopolból indult el” címmel. A Galíciából idejött zsidók térfoglalásáról szólt, arról, hogyan nyomják el a keresztényeket. Mindezt a kedves, ezüsthajú zsidóasszony, Hegyi néni boltjában.

Nyíregyházán a társadalmi rangot az is mutatta, hogy ki hol lakott, milyen magasan a domborzati viszonyokhoz képest. A Vay Ádám utca (ma Dózsa György utca) volt a legmagasabban, majd lejjebb volt a Selyem utca, legmélyebben a Hunyadi utca, ahol mi is laktunk. Sáros, földes utca volt, középen szennyvízárokkal. Ez vezette le a bíróságtól, a börtöntől és a rendőrségtől a szennyvizet a bujtosi bányagödrök tavainak egy részébe.

Akik a Hunyadi utcán laktak, szegény emberek voltak, akár zsidók, akár keresztények. Elég sok zsidó család lakott ott. Goldfarbék például tőlünk a második házban, aztán Jakabovits bácsi, a szódás. Nála minden péntek este – a sábesz beálltakor – feladatom volt egy szál gyufával begyújtani a tűzhelybe. Fizetségem egy üveg szóda volt, nekem nagy kincs, apámnak ajándék.

Velünk szemben Weinbergereknek három tehénkéjük volt, ott legeltek a mai Csekő cukrászda helyén, tőlük vettük a tejet.

A Nyilaskeresztes Párt nyíregyházi szervezetének a közelünkben volt a központja. Lakott arra egy szegény család, a Jani fiuk apámnak járt segíteni rakodni. Egyik alkalommal Jani egyenruhában jelent meg, új zöld ingben, nyakkendővel, nadrágszíjjal. Kérdi tőle apám, hogy „Te Jani, te meg mit csinálsz, hova mégy ilyen kiöltözve?”.

Mondta Jani, hogy az egyenruhát a nyilasok adták, adnak bárkinek, csak alá kell írni a belépést.

Olyan 16–18 éves fiúk jöttek egyszer a Hunyadi utcán és énekelték hangosan: „Éljen a Szálasi, meg a Hitler, üssük a zsidókat bikacsökkel”. Énekelték Kiss Manyi népszerű slágerének dallamára, teli torokból: „Egy rabbi, két rabbi, megdöglött a főrabbi, bátorság, éljen Szálasi!” Én 10 évesen hallgattam, és még tetszett is. Akkor gyerekként nem raktam össze a személyes tapasztalataimat a hallottakkal vagy a nyilas újság-

ban olvasottakkal. Nem gondolkodtam el az ellenmondásokon; az általam ismert zsidókat, akiket szerettem, és akik engem szerettek, nem azonosítottam azokkal, akiket ütni kell bikacsökkel.

Családunkban a zsidók sorsáról akkor volt szó, amikor elkezdődött a gettósítás. Az egyszerű emberek nem hallgattak rádiót, hiszen nem volt rádiójuk. Nem olvastak újságot, csak azt észlelték, amikor megtörténtek az események

Emlékszem a napra, amikor a szomszédjainkat elvitték, vonultak szegényes kis batyujukkal az úton. Mi az ablakból néztük őket, csak intettek felénk búcsúzóul. Hegyi néni odaszólt: „Nyugodt szívvel megyek el, senkinek nem tartozom”

Nyíregyházán a Körte utcán, az Epreskert utcán, a Kossuth utcán és környékükön alakították ki a gettót. Nem volt teljesen bekerítve, de minden utca elején rendőr állt.

Egyik napon anyám üzenetet kapott, hogy menjen el Rozsnyaiékhoz. Ők a Vay Ádám utcán laktak egy szép polgári házban. Rozsnyai úr talán a Stühmer vagy valamelyik másik csokoládégyárnak volt a nyíregyházi képviselője, üzletkötője. Elkísértem anyámat, mert beteg volt már akkor. Rozsnyai úr arra kérte anyámat, hogy őrizze meg azt a kis batyut, amibe az értékeiket összecsomagolták. Mondták, hogy pénz van benne meg ékszerek. Ha nem jönnek vissza, akkor az anyámé lesz, ha meg visszajönnek, akkor gazdagon megjutalmazzák. Anyám sírva ellenkezett, hogy ő nem vállalja, mert mi lesz, ha ellopják vagy ő meghal, és nem találják meg, ha visszajönnek. Így a kis batyu nélkül jöttünk el. Rozsanyaiékat hamarosan elvitték és nem jöttek vissza. Anyám nem vette át a vagyonukat, de tudom, hogy valaki más – aki később igen gazdag ember lett Nyíregyházán – átvette.

Megtudtuk, hogy Schwartz bácsiék a gettó melyik házába kerültek. Összerakott anyám egy kis élelmet, amit együtt vittünk oda. A rendőr beengedett bennünket: borzasztó körülmények között, a volt zsidó házakba zsúfolták össze a sok embert. Szegény Schwartz bácsiék! Elbúcsúztak volt kiscselédjüktől azzal, hogy ők már ide soha nem jönnek viszsza. Anyám biztatta őket, mondván, dehogynem, de ők érezték, hogy örökre búcsúznak.

Nem sokáig, talán két hétig voltak a zsidók a gettóban, onnan elvitték őket a Nyíregyháza környéki gyűjtőtáborokba, Nyírjesre, Harangodra és Nagyszállásra.

Ebben az időszakban apám kint volt a fronton, viszont megvolt a lovasfogata. 1944.május elején kaptunk egy felszólítást a polgármesteri hivatalból, hogy szigorú büntetés terhe mellett jelentkezzünk a Kiss tér 6. szám alatt.

Anyám a 17 éves öccsét kérte meg, hogy menjen el a fogattal, én, aki akkor 11 éves voltam, elkísértem.

A Kiss tér 6. szám nem volt más, mint a zsinagóga, ahol a gettókórház volt berendezve. Mikor megérkeztünk, rendőrök fogadtak, az utcán várakoztunk több stráfszekérrel együtt. Egyenként engedték be a szekereket a zsinagóga udvarára. Az épületből beteg, magatehetetlen embereket hordtak ki, akiket befektettek a stráfkocsi középső részére. A mozgásképesek pedig körbeültek a platón. Mikor befejeződött ez a furcsa rakodás, több szekérrel együtt mi is elindultunk Nyírjesre. Nyírjes Nyíregyháza és Nagykálló között van, mintegy 8 km-re Nyíregyházától. Hang nélkül ültek, feküdtek a szerencsétlen emberek.

Megérkeztünk a táborba, ami egy tanya volt, ahol dohányszárító pajták voltak.

Két csendőr várta a kocsikat, majd egyenként bemehettünk a tanya területére. Mikor beértünk, kiabálni kezdtek a csendőrök, hogy „leszállni, leszállni”. Aki tudott lekecmergett, támogatta a gyengébbeket. Egy szakállas, pajeszos ortodox zsidó öregember nagyon beteg lehetett, meg sem mozdult. Őt megfogták a csendőrök és ledobták a szerencsétlent a földre, csak úgy nyekkent. Én a bakon ülve néztem, mi történik, és gyerekfejjel is éreztem, hogy valami rettenetes dolog tanúja vagyok.

Azt, hogy mi történt velük, csak azok az emberek tudták, akik valamilyen okból részesei voltak az eseményeknek. A többség nem ismerte a részleteket, az a szóbeszéd járta, hogy munkára viszik őket valahová.

1944. május 14-én gördült ki az első vagon mintegy 2000 emberrel, mint később megtudtuk, Auschwitzba.

Az elhagyott zsidó házakat a hatóság lepecsételte, majd a városháza kiutalta. A bútoraikat, ágyneműiket, mindenüket széthordták.

Schwartzék háza ma

Apám három évig volt a fronton. 1944-ben, már amikor elvitték a zsidókat, kapott négynapi eltávozást. Ez alatt az idő alatt feljöttünk együtt a Kossuth térre. Mondták az ismerősök apámnak is, hogy olcsón lehet venni zsidó bútorokat, mire apám: neki nem kell a másé.

A deportálás előtt a két zsidó hitközség, az ortodox és a statusquo ante összeírása szerint 4753 zsidó ember élt Nyíregyházán. Nyíregyházának akkor 45.000 lakosa volt, tehát több mint 10%-a a lakosságnak zsidó volt. Ezek az emberek eltűntek a város életéből, és máig hiányoznak, hiszen néhány százan jöttek csupán vissza. Egy ideig várták a családjukat, majd jórészük elment. Kivándoroltak Izraelbe vagy az Egyesült Államokba.

Nyíregyháza, a nyugodt, csendes tirpák város mintegy 4000 polgára eltűnt nyomtalanul. Alig vagyunk már mi is, akik emlékeznek rájuk, akik ha elmennek a házuk előtt, eszükbe jut Schwartz bácsi, Hegyi néni, vagy Brüll Simon és a többiek. Látjuk magunk előtt lassan elhalványuló arcukat, alakjukat. Hetven év múltán is hiányoznak.

Klein Éva

OLVASÓI LEVÉL

Kedves Éva!

Néhány gondolatnyi visszajelzést szeretnék a könyvről megosztani.

Természetesen már tegnap kiolvastam, két történet kivételével. Az utolsó két visszaemlékezést, ami a maga szüleié, ma délelőttre hagytam, a reggeli ébredező csendre, és egy jó kávé kíséretére. Rögtön egy meglepetés is várt: a „demecseri" rokonság említése. Egyből kipattant a szemem: én is demecseri vagyok!!

Tetszettek az írások. Tárgyilagos, dokumentális jellegűek, de ez így volt jó. Ez valóság, nem mese, éppen ezért nem is szabad „mesélni-meséltetni" őket.

Én a zsidóság megbélyegzésének, szenvedéseinek és „páratlan" történelmének csak külső szemlélője voltam (és most döbbenek rá, hogy *vagyok* is, mert újfent felütik a fejüket ezek a megbélyegző irányzatok ma a politikában, a közéletben, és sajnos előjön a zsidózás a munkahelyi irodánkban is. Bár hadd tegyem hozzá, hogy a legbutább, legprimitívebb kollegák szájából, de a konfrontálódást velük senki nem meri felvállalni, sajnos én sem…) Maguk mindig áldozatok voltak, mi pedig mindig gyávák. Hogyan kellene megszabadulni ettől az örökségtől?? Nem tudom. Lecserélheti-e az ember a vérét?? De legalább próbálkozunk. Tapogatózunk, próbálunk jobbak lenni, mint az ősök. Bátrabbak. Szembenézni a valósággal, a múlttal. Ha már a nagyszülők elfordították a fejüket, mikor a szomszédot családostól felrakták a szekérre és deportálták, legalább én nézzek szembe ezzel a gyáva múlttal. Mert ez is nagy kihívás ma, ez is nagy dilemma: az emlékmű a Szabadság téren: Gábriel voltunk-e, vagy a szél a birodalmi sas szárnya alatt, ami még magasabbra repítette? Aktuálisabb kérdés a '44-es múlttal való szembenézés, mint valaha. Hol voltak az én nagyszüleim? Behúzták a függönyt, hogy ne is lássák, mi történik a szomszéddal? Bár ez is rettenetesen szégyenletes volna, de felmerülnek még rosszabb kérdések is: vagy ott álltak a szekér mellett és buzgó önkéntes hazafiként segítették a csendőröket? Vagy a távozók motyóit elsőként hordták szét a házaikból? Nem tudom. Sosem beszéltünk róla. Mindenki hallgatott. Eddig a könyvig azt hittem, hogy csak a mi oldalunkon. De látom, nem. A másik oldal is hallgatott. Mindenki temette ezt a szégyent magába. Érdekes.

A holokauszttal az első találkozásom a Schindler listája című film volt.

Szégyenletes, de így volt. Az iskolában persze tanultuk, de mint a többi dátumot meg a többi tömény száraz anyagot. Benyaltuk, mint a napóleoni háborúk anyagát, és mondtuk feleletkor, mint a gép, a helységneveket, az évszámokat, meg a tábornokok neveit, és: ülj le, ötös. Le volt tudva. Ha egyszer is megemlítette volna valaki, hogy Demecserből ennyi és ennyi embert vittek el, mennyivel közelebb jött volna a történet! Soha senki nem említette, hogy Demecserben egyáltalán laktak zsidók! Ezért fordulhatott elő, hogy egy film valóságosabban megjelenítette a történelmet, és közelebb hozta, mint maga a történelemoktatás. Valami nincs rendben az oktatással…

Persze voltak momentumok. Az általános iskolával majdnem szemben volt egy nagyon régi épület, a bejárata felett magasan egy felirat: Gubner Simon szikvízgyára. Mindig elgondolkodtam: kik lehetnek ezek? Én egy Gubnert sem ismerek a faluban. Vagy: mikori lehet ez a felirat? Biztos jó régi, mert ilyen nevet, hogy Simon, már hallani se lehet sehol. Egyszer, arra menve, anyámtól kérdeztem, hogy te ismerted ezeket a Gubneréket? Mire anyám: Dehogy ismertem, hát zsidók voltak. Mondom: És? Anyám: Hát nem tanultátok az iskolában? Én: Mit? Anyám: Hát hogy mi lett velük? Én (elgondolkodva): Hát mit tudom én. És be is fejeztem a témát, nehogy azért hordjon le, hogy nem tanulok eleget. Megdöbbentő, de nem tudtam összerakni, hogy ezek AZOK a zsidók, akikkel az auschwitzi dolog történt. Esküszöm, nem állt össze a kép, hogy a történelem befolyt a mi kis Demecserünkbe is, hogy a történelemnek az a fogalma, hogy deportálás, itt történt a mi poros kis utcáinkon. Hihetetlen volt. Ma reggel az utolsó két visszaemlékezés újra szembesített: igen, a deportálás itt (is) történt, a mi kis demecseri porfészek utcáinkon. Ismételni tudom magam: Valami nincs rendbe az oktatással…

Voltak zsidók Demecserben. Eltűntek nyomtalanul. 70 év telt el, és még mindig nem rendeztük a dolgot magunkban. 70 év, és még mindig nincs lezárva demecseri szinten (sem, nemhogy országos szinten!!), hogy ennyi polgártársunkat a származása miatt kiszolgáltattunk egy elnyomó hatalomnak, MI, nem más, MI, mert gyávák voltunk, megijedtünk, hatalméhesek voltunk, kellett a házuk, a pénzük, a helyük, a boltjuk, el akartuk venni ingyen, amit összekapartak. Enynyi. Ez volt. Ilyenek voltunk. És most gondolkodjunk el rajta, milyenek akarunk lenni. Akarunk-e másmilyenek lenni. Nincs ilyen gondolat, nincs ilyen irányzat. Még mindig játsszuk a Gábriel arkangyalt. Vagy legalábbis akarjuk, csak senki se hiszi el nekünk, sőt, mi magunk se… Sajnálatos ez, és aggasztó. Mivé fog fajulni a Jobbik? Mi lesz itt 70 év múlva? Mit fog írni (és lesz-e kinek) egy ilyen levélbe majd az én unokám…

Kedves Éva, amint látja, gondolatébresztő volt a könyve. Ezért be is fejezem gyorsan a levelem, mielőtt én írnék egy regényt. Megérte megírnia, megérte a fáradtságot, sokat adott, sok mindent kinyitott bennem, és még több hasonló olvasót kívánok Önnek!!

Köszönettel:

Tóth Teodóra

AZ ELHALLGATOTT TÖRTÉNELEM

A holokausztra emlékeztek Nyírmadán

A képviselő-testület február 4-ei ülésén napirend után szót kért Ferenczi István, a kisváros általános iskolájának nyugalmazott igazgatója, díszpolgára. Felszólalásában elmondta, hogy idén több jeles évforduló teremt alkalmat arra, hogy tisztelegjenek a település múltja előtt. Nagy tartozásnak nevezte a Nyírmadáról elhurcolt több mint négyszáz zsidó honfitársunknak emléket állító holokauszt emlékművet, amely a 70 évvel ezelőtti tragédiára emlékeztetné az utókort. A képviselők támogatták a kezdeményezést, azt ígérték, napirenden tartják, s mihamarabb meghozzák a szükséges döntéseket.

Május 12-én dr. Panyi Györgyné, a madai iskola nyugdíjas pedagógusa – családja révén maga is érintett – tartott megrázó előadást a Madán élő és innen elszármazott zsidó családok életéről, fájdalmas sorsukról, közösségük életviteléről, szokásaikról, értékrendjükről.

Egy hónappal később a Madai Hírek, az önkormányzat lapja közölt egész oldalas képes összeállítást Az elhallgatott történelem címmel. Ebben ugyancsak Margitka idézi fel 1944 tavaszának szörnyű napjait: a már félelmek közepette megünnepelt pészachot, a munkaszolgálatosként frontra vonultatott férfiak hiányát, a kisvárdai gettó rettenetét, a szörnyű utat Auschwitz felé.

Győri Ferenc felvétele

1941-ben 503 zsidó vallású ember élt itt, közülük csak néhányan tértek vissza, akik valamilyen csoda folytán túlélték a túlélhetetlent. A cikket illusztráló képeken a 9 hónapot élt Fried Gyurika, a 45 évesen halálba küldött Fried Kálmán és az alig 35 évesen elpusztított, szépséges Deutsch Nikolasné, született Weiss Jolán, valamint a nyírmadai zsidó temető látható.

Július 6-án önkormányzati megemlékezést tartottak az elhurcolt madai zsidók előtt tisztelegve. A művelődési ház falán (az egykori ortodox zsinagóga helyén) emléktáblát lepleztek le, a Krausz-kertben (és nem Grósz parkban, ahogy a Kelet-Magyarország írta) pedig a zsidó szokásoknak megfelelően elhelyezték a köveket, s felolvasták a 484 zsidó és 27 cigány áldozat nevét.

Fekete Antal

ÉN KIS VÁROSOM 5.

Sóstó

Mikor elhatároztam, hogy a sóstói emlékeket vetem papírra, eltökéltem, hogy a képzeletbeli barangolást a Nyilas Fogadóban kezdem, mert Nyilas Misi bablevese olyan finom, hogy nem bírom kihagyni jelentős súlygyarapodásom ellenére sem. Persze az sem közömbös, hogy Krúdy Gyula is méltán szerette ezt a helyet. Egykor még élveztem a gyalog-

A Svájci Lak

lást, irigykedve néztem a szép, rendezett kerítések mögött a hatalmas fákat és a mögöttük ki-kibukkanó kecses villákat. Sokszor kigyalogoltunk a tóhoz, de többnyire villamossal utaztunk, a nyitott, láncos, sötétzöld kocsikba kapaszkodva a kisállomástól a Krúdy Szállóig. Élmény volt a nyitott kocsikkal áttörni a sűrű lombú fák között.

Aztán a 20-as, 30-as éveimben sóstói lakos lettem 18 éven át. Sajnos, ekkorra már valami felsőbb óhajtól vezérelve megszűnt a villamos. Ronda, benzingőzös buszokkal, kerülő úton kellett utazni, mert épült a betonút az erdőn át. Szóval 1971-től sóstói lakos lettem. Gyönyörű környezetben, az Anyás Csecsemő Otthonban laktunk feleségem szolgálati helye jóvoltából. Más orvos nem lévén, mi láttuk el olykor a környék bajait. Főleg nyáron felszaporodott a lakosok száma, elsősorban nyaraló gyermekekkel. Megépült szemben a meleg strand nyitott medencével, a kilátó faszerkezetével, az úttörő, majd a KISZ tábor a katlannal, mindig zsibongó fiatalok varázsával – és mi fiatalok voltunk. Központi szórakozóhelynek számított a Terasz, a Krúdy Szálló terasza, mely nyáron a kispénzű fiataloknak adott táncos szórakozási lehetőséget. Itt bontogatták szárnyaikat a beatzenekarok, itt szövődtek a szerelmek, és itt volt a helye a nagy csalódásoknak is. Kötődik emlékeimhez a Svájci Lak, ahol Blaha Lujza is megfordult. Saját emlékem pedig a bár, ahol az érettségi bankett után tisztességesen berúgtunk. Emlék a befagyott sóstói tó, ahol a fiam tette meg korcsolyával az első botladozó lépéseket. Persze a Tófürdő volt az igazi élmény a napozóval, ahol a csalfa lányok meg-megmutatták olykor a fürdőruha pánt nélküli részét. Jó volt bóklászni a Székelykapu környékén, a sétányokon felidézni a gyerekkort, az ifjúkort, a valós és vélt szerelmeket. Bizony, ezek a lányok már meglett korú nagymamák, a lovagok dagadt bokájú, sörpocakos nagyapák, és sokukat elnyelte a Morgó hűs pihenőhelye. Mai bóklászásaim helyszínén az Élményfürdő körül, a gomba módra szaporodó panziók mentén keresem a hajdani zsibongást, az önfeledt hülyéskedést, az ifjúságot.

Dr. Dolinay Tamás

FÉNY A HAMASZ ALAGÚTJAI VÉGÉN

Izrael Vaskupola elnevezésű rakétavédelmi rendszerének sikeressége igencsak érzékelhető volt az elmúlt időszak hadműveleteiben. Az azonban, hogy a hadsereg hogyan deríti fel a Hamasz földalatti labirintusait Izrael és Gáza határán, és vajon használnak-e új technológiákat, szigorúan titkosnak számít.

„Biztonsági okokból nem fedhetjük fel azon eszközöket és módszereket, melyeket az alagutak felkutatására használunk Amennyiben ezt nyilvánosságra hoznánk, akadályozna minket ezen halálos fenyegetés felszámolásában" – közölte az izraeli hadsereg (Cahal) szóvivője a Fox News amerikai hírcsatorna honlapján megjelent cikkben. „Ugyanakkor elmondható, hogy a pontos hírszerzés, egyesítve robotokat és fejlett kamerarendszert használó speciális egységekkel hatalmas sikernek bizonyul a Hamasz alagutak romba döntésében" - tette hozzá a szóvivő.

A Hamasz által Izraelre kilőtt rakéták számának nagyszámú növekedése miatt megindított hadművelet kihívás elé állította a Cahalt, hogy lerombolja a nagy területekre kiterjedő és profi módon megépített alagutakat. Mint kiderült, az alagúthálózat olyan, mint egy

metrórendszer. Gyakran betonblokkokból építették. Arra használták, hogy Hamasz harcosok közlekedjenek benne, illetve fegyvereket csempésszenek és tároljanak bennük. A föld alatt 60 láb (több mint 18 méter) mélyen ásták ki őket. Egy nyilvánosságra hozott képen látható, hogy egy álcázott alagútbejárat egy mecset és egy iskola között van Gázában.

Miközben a hadsereg folytatja az alagutak lerombolását, az izraeli média azt feszegeti, hogy vajon mi az a technológia, amivel bemérik ezeket a földalatti létesítményeket, és milyen fejlett felderítő rendszerek érhetők el.

A Ha'aretz című lap arról számolt be, hogy számos rendszer van különböző fejlesztési fázisban, köztük a Cahal Talpiot nevű technológiai programjának elit végzősei által kifejlesztett, 59 millió dolláros szenzoros rendszer is. Az újságnak nincsenek információi arra vonatkozóan, hogy a tesztelésekkel végeztek-e, de tudni véli, hogy az alagutakat tipikusan az ásás által gerjesztett hangok figyelésével derítik fel.

Izrael tudósai számos más technikát is vizsgálnak a siker érdekében. Assaf Klar és Raffael Linker, a nagyhírű haifai Technion (Tudomány- és Technológiai Egyetem) professzorai elmondták, hogy már nyolc éve fejlesztenek száloptika alapú felderítő rendszert.

A rendszer száloptikás kábelt használ, amelyet nem túl mélyen elásnak a földbe. Ezt rácsatlakoztatják egy optikai analizátorra. A száloptika érzékeli a talaj elmozdítását, és a fejlett jelfeldolgozásnak köszönhetően hajszálpontosan azonosítható az alagút.

„A rendszer képes folyamatosan analizálni hagyományos telekommunikációs száloptikás kábellel több tíz kilométeren keresztül" – közölte Klar, hozzátéve, hogy a kábel költsége méterenként csak néhány dollár.

Klar és Linker rendszere a Brillouin szórás technikát használja. Ennek lényege, hogy fényimpulzust használnak olyan területek azonosításához, ahol a száloptika kábel túlzott megterhelésnek van kitéve. (Brillouin szórás – a fényfrekvencia eltolódása, miközben ultrahanghullámokon szóródik valamilyen közegben). Az alagútásással előidézett talajmozgás hat az eszközre, ami így kiértékelhető adatokat szolgáltat – tette hozzá Klar.

A Magna BSP biztonságtechnikai cég is azt állítja, hogy megvan a technológiája az alagutak felkutatására. Haim Siboni vezérigazgató állítása szerint a felszín feletti radarmegfigyelő technológia, melyet már az egyiptomi-izraeli határon használnak, alkalmas lehetne az alagutak felderítésére.

„Egy működő mérnöki megoldást javasolunk, melynek során 70 km hosszú alagutat kell ásni a határ mentén. Amikor elkészül, könnyedén üzembe lehet helyezni a földalatti radart. A becsült költség 150.000 dollár/km." – mondta Siboni.

Az Elbit Systems védelmi vállalat, amit szintén bevontak az alagútfelderítő technológia kifejlesztésébe, nem nyilatkozott.

Függetlenül attól, hogy hogyan derítik fel az alagutakat, a hadsereg sikerrel teszi azt.

A Védelmi Erők szóvivője elmondta, hogy a szárazföldi hadműveletek megkezdése óta az izraeli hadsereg több tucat terroralagutat tárt fel. Nyilvánvaló, hogy Gázában egy földalatti terrorvárost építettek, több mint 60 bejárattal.

James Rogers foxnews.com oldalán 2014. 07. 25-én megjelent cikke alapján az oldalt szerkesztette

Sugár Károly

CION ORSZÁGÁBÓL

Nemzet és vallás

Régóta gyanítom, hogy aki nem élt Izraelben vagy nem tanulmányozta tüzetesen az ottani életet, sokszor téves képet alakít ki egyes vallásos csoportokról, vagy egyszerűen összetéveszti azokat egymással. A júniusban elkövetett hármas gyilkosság után néhány hittestvéremmel beszélgetve még inkább megerősödött ez a feltételezésem, ezért írom meg ezt a cikket.

Úgy is nevezik őket színes fonalakból kötött fejfedőik miatt: kötött kipások. Elődjeik a 19. század végén alakult vallásos cionista mozgalmak tagjai voltak. (Mellesleg: ez az elnevezés ma is a „nemzeti vallásos” szinonimája.)

Bizonyára nem meglepő, hogy mind vallásilag, mind politikailag megosztott ez a tekintélyes létszámú csoport is. Egy 2008-ban végzett statisztikai felmérés alapján számuk 700.000 és egymillió közöttire tehető. Mintegy 80%-uk jobboldali, 20 százalék pedig közép- és baloldali párt hívének vallja magát. Vallási szemszögből vizsgálva egy-egy kisebb csoport az ortodoxia, illetve a liberális zsidóság irányába tendál.

Pártjuk, a Nemzeti Vallásos Párt – ivritül: Mafdal – 1956-tól (azaz a Mizrachi és a Ha’Poel ha’Mizrachi pártokból történt megalakulásától kezdve) 1981-ig játszott jelentős szerepet a politikai életben. A Sasz (a keleti ortodox zsidók pártja) megerősödésével szavazóinak száma megcsappant, és az 1981-es választásokon az addigi 12 mandátum helyett mindössze 6-ot szerzett. 2009-ben, néhány kisebb vallásos cionista párttal tervezett sikertelen egyesülési kísérlet után többedmagával beolvadt a Ha’Bait ha’Jehudi – A Zsidó Otthon – nevű pártba.

Kötött kipás fiatalok táncolnak Jeruzsálem sétálóutcáján

A hatnapos háború után ugrásszerűen megnőtt a Cahal harci alakulataihoz bevonuló nemzeti vallásos fiatalok száma. Rabbijaik a sokszor önkéntes katonai szolgálat ösztönzésére előkészítő tanfolyamokat szerveztek. Ezzel párhuzamosan különleges jesivákat alapítottak, amelyekben rövid, harci alakulatnál töltött szolgálat után vallási tanulmányokat folytathattak a fiatalok. 2007-es adat szerint a Cahal tiszti tanfolyamait sikeresen elvégzők 40%-a kötött kipás.

A hetvenes évektől kezdődően a nemzeti vallásos zsidók kezdték elhagyni a nem-vallásos lakótelepeket, és egyre inkább kedvelt lakóhelyüké váltak a judeai, szamáriai és gázai új települések. Ugyanakkor a nagyvárosokban – élükön Jeruzsálemben, lásd pl. Givát Mordechaj vagy Givát Saul kerületeket – egyes lakótelepeken többségként békésen élnek együtt a nem-vallásos kisebbséggel.

Ilyen nemzeti vallásos családokból származtak azok a bevezetőben említett tizenéves fiúk, akiket arab terroristák elraboltak és kegyetlenül meggyilkoltak. Egyikük édesanyja, Rachel Frenkel fia temetésén férjével és másik fiával együtt mondta a kadist. Az eset szinte azonnal vitát váltott ki vallásos körökben, bár távolról sem olyan heveset, mint ha egy reform-zsidó közösség nőtagja tette volna ugyanezt.

Akik nyugtatni akarták a kedélyeket, tudtak konkrét példával szolgálni. Meir Rubinnak hívták azt az ismert jeruzsálemi építészt (helyettes polgármester is volt), aki özvegyemberként halt meg, és két lánygyermeket hagyott maga után. Férfitestvére vagy távolabbi férfi családtagja nem volt. Arie Levin rabbi, aki a halálhírt közölte a Rubin lányokkal, kérte őket, mondjanak

A zsidók Erec Israelbe visszatérésének szorgalmazása és a vallásos nemzeti öntudatra ébredés ideológiája már a 19. század közepén megjelenik néhány vezető rabbi tanításában. A diaszpórában élő ortodox rabbik felfogásával ellentétben hangsúlyozzák, hogy a megváltás passzív várása helyett siettetni kell azt bevándorlással, a föld megművelésével, valamint a héber nyelv felélesztésével és hétköznapi használatával. Úgy vélték, ezek a cselekedetek segítenek a próféciák megvalósításában, hosszabb távon a Messiás eljövetelében is. Velük ellentétben nem csak ortodox, de akkoriban modernnek tartott rabbik között is szép számmal voltak, akik a tórai parancsolatok teljesítése alóli kibúvásnak minősítették ezeket a törekvéseket.

kadist apjuk után, sőt, azonnal meg is tanította az árvák kadisát, persze azzal a megjegyzéssel, hogy csakis tíz férfi jelenlétében mondhatják el. Az eset azóta is vitatott, nincs – és feltehetőleg nem is lesz – mindenkit kielégítő válasz, legyen az akár megengedő, akár tiltó. Rachel Frenkel jogát a nyilvános imához most a döntő többség mégse vonta kétségbe.

Aki békét teremt magasságaiban, az hozzon békességet ránk és egész Izraelre!...

Debóra éneke

„És énekelt Debóra meg Bárák, Avinoám fia, azon a napon…” Bírák, 5.1.

Tizenöt gyerekes család. Az anya – a riporter gyorsan kiszámolja: eddigi életéből összesen 11 évet töltött terhesen – naponta ötször-hatszor rakja tele szennyes ruhával a mosógépet. A reggeli ébresztésnél a nagyobb gyerekek segítenek a falra függesztett ügyeletes táblázat szerint. Egy-egy étkezés olyan, mint más családnál egy széder este. Evés után ott maradnak az asztal körül, énekelnek. A férfiak, csakis ők, a nőknek nem szabad. Itt-ott halkan verik a ritmust az asztal szélén, ennyivel be kell érniük.

Mit ért az egészből egy nem vallásos, mit lát kívülről? Nem dolgoznak, nem teljesítenek katonai szolgálatot, parazitáik, csak a múltban élnek – sorolja egy ortodox –, nagyjából ezeket gondolják rólunk. Pedig nekem két testvérem dolgozik – mondja egy másik, majd hozzáteszi: négy pedig jesivában tanul.

Az Izraeli Televízió 10. csatornája nemrég három részes dokumentumfilmet közvetített. Kézenfekvő, de érzékeny és valójában – legalábbis indulatok nélkül – kibeszéletlen téma: ortodox zsidók. Felbukkannak ultraortodoxok is, nem lehet figyelmen kívül hagyni őket. A holokauszt emléknapján (ahogy Izraelben nevezik: A pusztulás és hősiesség napján) és a hősi halált halt katonák emléknapján a járókelők országszerte vigyázzba állnak a sziréna hallatán és némán adóznak az áldozatok emlékének. Eközben a Mea Searimban és környékén izraeli zászlókat égetnek és táncolnak az „ultrák”. Merthogy ezek nem a messiási idők; mert Jeruzsálemet nem a katonaságnak kellett volna felszabadítani,

Járják a maguk útját. Jeruzsálemi ortodox zsidók

hanem a Megváltónak; mert a holokauszt nem más, mint Isten büntetése. Nem, mi nem ezt valljuk – mondja a sokgyerekes ortodox családanya –, sőt, mi is megemlékezünk a magunk módján, hiszen a mi családunkban is voltak áldozatok. Mi zsoltárokat olvasunk otthon, mert ez a zsidó hagyomány. A sziréna nem az, a vigyázzállás nem az.

A katonaság. Azt mondják ortodoxok, nem úgy van, hogy a katonaság nem illik hozzájuk, fordítva: ők nem illenek a katonaságba. Az egyik példát is hoz: néhány barátja bevonult, aztán egy rendezvényen, ahol katonalányok énekeltek, felálltak, kimentek a teremből, és kérték az azonnali leszerelésüket.

Hazai példa jut eszembe. Egy zenész barátomat fogadták fel bazseválni bandástól amerikai ortodox zsidók itt, a megyében. Éppen csak arra nem gondoltak, hogy a zenekarban nő is lehet. Mikor meglátták Katát, a brácsást, közölték, hogy nem mehet be a terembe. Hosszas vitát és alkudozást követően megtalálták a „megoldást”: a prímás és a bőgős bent, az ünneplő férfiak között, a brácsás pedig az ajtón kívül húzta.

Szó esik a sorozatban azokról az ortodoxokról is, akik otthagyták ezt az életformát. Nehéz megmondani, ők vannak-e nehezebb helyzetben, vagy az a nem vallásos, aki az ortodox életvitel mellett dönt, és maradéktalanul be akar tartani minden előírást. Kiderült: annak ellenére, hogy jobbára az utóbbiról hallunk, egyáltalán nem ritka az előbbi szituáció sem. Szerencsésebb, ha egy egész család változtat életmódot. Rosszabb – bizonyos esetekben egyenesen tragikus –, ha magányosan áll át valaki a „másik oldalra”. Egy állami iskolába járó izraeli gyerek kap némi ízelítőt a Tórából, egy jesivanövendéknek viszont fogalma sincs fizikáról, kémiáról és egyéb „világi” tantárgyakról. Az viszont kétségtelen, hogy megtanul tanulni, pontosabban a tanulás módját elsajátítja, és nem csak a memorizálását, hanem a logikus gondolkodását is. Számítógépes tanfolyamokat tartó ismerősöm mesélte, hogy a vallási tanulmányokban jártas tanítványai sokkal hamarabb átlátták az összefüggéseket, mint a vallási ismeretekkel nem rendelkező társaik.

Ezzel együtt nehéz átállni a „szabad” életre. Egy ortodoxot megvédi az öltözéke a csábításoktól. Ahogy a tévésorozat egyik szereplője mesélte: olvasta Hanoch Lévin izraeli drámaíró összes művét, de eszébe nem jutna beülni a színházba, hogy megnézze valamelyiket, mert tudja, hogy az a környezet idegen tőle, és fordítva.

Nem csak kitörni nehéz az ortodox közösségekből, behatolni is szinte lehetetlen – embernek éppúgy, mint a külvilágnak. Rabbijaik óvatosságból újabb és újabb falak felhúzásával óvják híveiket, akik természetesen nem vitathatják vallási vezetőik döntését. Így van ez a modern világ egyik legújabb találmányával, az okostelefonnal is. Színes plakátok hirdetik, hogy csakis hagyományos, internetezésre nem használható mobiltelefonok kóserek, így a 21. század csak erősen megszűrve szivároghat be izraeli ortodox körökbe.

Somos Péter

ÜNNEPI IMAREND

Ros ha'sana:
Erev Ros ha'sana: szept. 24. szerda, 18.00
Ros ha'sana I. reggel: szept. 25. csütörtök, 8.30
Ros ha'sana I. este: szept. 25. csütörtök, 18.00
Ros ha'sana II. reggel: szept. 26. péntek, 8.30
Ros ha'sana II. este: szept. 26. péntek, 18.00
Sabat suva: szept. 27. szombat, 8.30

Jom kipur:
Kol nidré: október 3. péntek, 18.00
Jom kipur: október 4. szombat, 8.30 – Mázkir
Neilá: október 4. szombat, 18.00
Böjt vége: 19.03

Szukot:
Erev szukot: október 8. szerda, 17.30
Szukot I. reggel: október 9. csütörtök, 8.30
Szukot I. este: október 9. csütörtök, 17.30
Szukot II. reggel: október 10. péntek, 8.30
Szukot II. este: október 10. péntek, 17.30
Hosana raba: október 15. szerda, 8.30
Erev Smini aceret: október 15. szerda, 17.30
Smini aceret: október 16. csütörtök, 8.30 – Mázkir
Erev Szimchat Tora: október 16. csütörtök, 17.30
Szimchat Tora: október 17. péntek, 8.30

BARCHESZ RENDELÉS AZ ÜNNEPEKRE

Hitközségünk az idén is családonként két barcheszt biztosít tagjai számára az ünnepekre. Kérjük, a külön rendeléseket szíveskedjenek leadni az irodában személyesen vagy telefonon **legkésőbb szeptember 16-ig** (elérhetőség a lap alján az impresszumban). Ros ha'sana előtt a barcheszek átvehetők szeptember 23-án kedden, Jom kipur előtt október 2-án csütörtökön a hitközség irodájában, mindkét nap 8-tól 15 óráig.

A Jom kipuri olajmécsesek beszerzéséről az eddigi gyakorlatnak megfelelően a hitközség gondoskodik. Kérjük, új mécsesekre időben jelentsék be igényüket.

GYÁSZJELENTÉS

Kedves nyíregyháziak! Édesapám, **Bányász Andor** 2014. július 23-án 92 éves korában elhunyt. Szép kort ért meg, ami a történelem hatására sok bánattal volt tele. Szép nagy családunkból alig egy páran élték túl a holokausztot, és ezt édesapám soha nem tudta feldolgozni. Édesanyám hosszan tartó betegsége és a halála nagyon megviselte. 1995 óta éltek Izraelben. Az itteni életük nagy öröme, hogy az unokájuk közelében élhettek és láthatták, ahogy felnőtté válik. Mindig a család volt édesapám életének a központjában. Nagyon szeretett volna ellátogatni Nyíregyházára, de sajnos erre megrendült egészségi állapota miatt már nem kerülhetett sor. Nyugodjon békében!

Fogel (Bányász) Katalin

TEMETŐI NYITVA TARTÁS

Hétfőtől csütörtökig 9-től 16 óráig,
vasárnap 9-től 12 óráig.
Pénteken és szombaton, valamint
állami és zsidó ünnepeken zárva.
Elérhetőség: 06-30-490-0084

SÓFÁR
A Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata
Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.
E-mail: sofarujsag@gmail.com
Tel./Fax: (36)-42-417-939 • Web: www.sofar-ujsag.hu
Számlaszám: OTP 11744003-20331427
Szerkesztők: Dr. Klein Éva és Sárosi György
Főszerkesztő: Somos Péter • Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség.
Typográfiai munkák: Talpas Sándor (www.talpasdesign.hu)
Készült a Gprint Iroda digitális nyomdájában
(4400 Nyíregyháza, Szabolcs u. 7/A)
A folyóirat ingyenes!